

УДК 364.04

Патик Ю. В.*

РЕЗУЛЬТАТИ ПЛОТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЗДОРОВ'Я

У статті презентовано результати анкетування працівників соціальних служб, які доводять необхідність спеціальної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. Виявлено думки працівників соціальних служб щодо знань, умінь, особистісних і професійно важливих якостей, необхідних для роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я, а також можливостей здобуття навичок практичної роботи з ними. Визначено психологічні та емоційні складнощі взаєморозуміння і взаємодії соціального працівника з зазначеною категорією дітей. Проаналізовано функції, що виконують соціальні працівники під час роботи із дітьми з обмеженими можливостями здоров'я.

Ключові слова: соціальний працівник, діти з обмеженими можливостями здоров'я, підготовленість.

Унаслідок особливої вразливості, зумовленої відсутністю повноцінного використання життєвих шансів, соціокультурної мобільності, сприятливого середовища для задоволення своїх потреб, діти з обмеженими можливостями здоров'я потребують особливої уваги, зокрема з боку соціальних працівників.

Робота з такими дітьми є досить специфічним різновидом соціальної роботи, що передбачає широкий комплекс професійної соціально-педагогічної діяльності, який полягає у виявленні, визначенні та вирішенні проблем хворої дитини з метою реалізації та захисту її прав на повноцінний розвиток; індивідуально зорієнтованій допомозі і співробітництві в її життєвому самовизначенні. Професійна соціальна робота з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я передбачає соціальну допомогу; соціальний патронаж; соціальну реабілітацію; надання соціально-психологічної, психолого-педагогічної, соціально-медичної, юридичної, інформаційно-консультативної допомоги та підтримки з метою покращення їх життєдіяльності [1-5].

Вітчизняними науковцями проведено чимало досліджень з різноманітних проблем соціальної роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я (А. Капська, Т. Мошняга, Є. Холостова, О. Ярська-Смирнова та ін.). Зокрема проаналізовано соціально-педагогічну підтримку та соціальну реабілітацію таких дітей (І. Зверева, І. Іванова, В. Ляшенко, О. Молчан, В. Тесленко та ін.); можливості їхньої фізичної реабілітації (О. Афанасьєва, С. Демчук, Ю. Юрченко, Л. Шапкова та ін.) і соціальної інтеграції (А. Батова, Д. Зайцев, Н. Мирошніченко, І. Солодовнікова та ін.); організацію соціально-педагогічної роботи з батьками (Н. Грабовенко, І. Макаренко, Т. Соловійова, Я. Юрків та ін.); проблеми правового становища (В. Андрєєва, Г. Ананьєва, С. Бандура, К. Гусова, М. Єрмілова, Ю. Краснова, І. Сагайдак, В. Тарасенко, І. Ушанков, А. Чепурний, В. Швидких, Л. Шумна та ін.) тощо.

Мета статті полягає в презентації результатів пілотного дослідження підготовленості працівників соціальних служб до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я.

Пілотне дослідження проводили на базі Одеського обласного благодійного фонду реабілітації дітей-інвалідів «Майбутнє» (ООБФМ); Одеської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернат №7 для дітей-інвалідів та реабілітаційного центру для дітей-інвалідів «Росток». Загалом в анкетуванні взяли участь 29 працівників соціальних служб. Вибір респондентів передбачав наявність досвіду практичної роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. На основі власної самооцінки респонденти мали відповісти на 16 запитань анкети.

© Патик Ю. В.

Перше з них передбачало зазначення назви установи, в якій працює респондент. Друге запитання анкети мало визначити стаж роботи респондентів у соціальних службах: до 1-го року – 11 %; від 1-го до 3-х років – 17 %; від 3-х до 5-ти років – 17 %; від 5-ти до 10-ти років – 38 %; понад 10 років – 17 %; Третє запитання мало на меті визначити кваліфікацію працівників соціальних служб. Із запропонованих варіантів відповідей респонденти вибрали такі: фахівець із соціальної роботи – 4 (13,8%); соціальний педагог – 8 (27,6 %); психолог – 2 (6,9 %); волонтер – 1 (3,5 %); інша відповідь – 14 (48,3 %). Серед інших відповідей були такі: вихователь – 3 (10,4 %); учитель – 4 (13,8 %); спеціаліст з реабілітації – 1 (3,5 %); інструктор/методист ЛФК (лікувально-фізичної культури) – 4 (13,8 %); медичний працівник – 2 (6,9 %).

Згідно з четвертим запитанням, респонденти вказали, чи мають вони навички практичної роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. Усі 29 респондентів (100%) дали позитивну відповідь.

П'яте запитання передбачало виявлення можливостей здобуття навичок практичної роботи. Варіанти відповідей були такі: а) у процесі навчання у ВНЗ – 10 респондентів (34,5%); б) шляхом стажування в соціальних організаціях, підвищення кваліфікації – 9 (31 %); в) самостійно, як волонтер – 1 (3,4 %); г) безпосередньо в процесі професійної діяльності в соціальних установах – 17 (58,7 %); д) своя відповідь. Респонденти могли обрати декілька варіантів відповідей або надати власну відповідь. Надаючи власну відповідь, працівники соціальних служб зазначили, що набули навичок практичної роботи в процесі взаємодії з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я, унаслідок професійного досвіду тощо.

На наступне запитання «Чи вважаєте Ви роботу з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я складною та емоційно-напруженою?» усі 29 респондентів (100 %) дали ствердну відповідь.

Сьоме запитання передбачало визначення думки фахівців щодо складності та емоційної напруженості роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я (стосувалося тих, хто ствердно відповів на шосте запитання). До таких складнощів респонденти віднесли: часті зміни настрою у хворих дітей; неусвідомленість дітей з діагнозом «Розумова відсталість», «Аутизм», «Ідіотія», «Дегенеративність» співпраці з ними; психологічні та фізичні бар'єри в спілкуванні; невміння налагодити контакт з такими дітьми; неготовність фахівця психологічно сприймати дитину-інваліда; пригнічений стан батьків та їхніх дітей. Як бачимо, означені відповіді вказують на психологічні та емоційні складнощі взаєморозуміння та взаємодії соціального працівника з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я.

На восьме запитання «Які, на Ваш погляд, особистісні та професійно важливі якості необхідні соціальному працівнику для роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я?», респонденти відповіли: доброзичливість, емпатія, воляова саморегуляція, стресостійкість, дотримання соціальних цінностей, милосердя, терпіння, альтруїзм, відкритість, гуманність, стриманість, порядність.

Щодо дев'ятого запитання, то респонденти мали вказати, які знання необхідні соціальному працівнику для роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. Варіантами відповідей були такі: а) технологічні; б) психологічні; в) медичні; г) соціологічні; д) юридичні; е) всі перераховані; ж) своя відповідь. Було з'ясовано, що 27 з 29 респондентів (93,1 % від загальної кількості опитаних), вважають необхідними всі групи знань. 2 респонденти (6,9 %) зазначили, що всі знання досягнути важко, вони приходять з досвідом, а наявність знань залежить від кваліфікації (наприклад, у медичного працівника домінують медичні знання, у психолога – психологічні).

Відповідаючи на десяте запитання, респонденти мали вказати, які вміння необхідні соціальному працівнику для роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. Усі респонденти наголосили на необхідності всіх груп умінь, а саме: а) діагностичних; б) перцептивних; в) організаторських; г) комунікативних тощо.

Одинадцяте та дванадцяте запитання щільно пов'язані між собою: «Чи доводиться Вам у межах Вашої професійної діяльності працювати з дітьми

з обмеженими можливостями здоров'я?», «Якщо так, то вкажіть, будь ласка, які функції в межах роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я Ви виконуєте». Було з'ясовано, що всі 29 респондентів (100 %) працюють із зазначеною категорією дітей. Вони вказали на такі функції в межах своєї роботи:

- соціальний працівник: соціально-психологічна адаптація хворої дитини; ознайомлення сім'ї, яка виховує хвору дитину, з її правовим становищем, різноманітними соціальними службами, медичними закладами; здійснення соціально-педагогічного супроводу сім'ї з дитиною з обмеженими можливостями здоров'я; ознайомлення батьків з методикою роботи з дитиною з обмеженими можливостями здоров'я; закріплення за дитиною мультидисциплінарної команди, спроможної надавати різнобічні послуги, координування цих послуг;

- соціальний педагог: виховання, навчання та розвиток дитини-інваліда; здійснення корекційно-розвивальної, просвітницької діяльності; діагностика психолого-педагогічних особливостей дитини з обмеженими можливостями здоров'я; допомога у вирішенні можливих проблем дитини під час навчального процесу; здійснення соціально-профілактичної роботи з батьками таких дітей;

- психолог: психологічне обстеження дитини-інваліда, визначення її індивідуального психологічного стану з метою виявлення можливих відхилень у психофізичному розвитку; використання форм, методів, засобів і процедур психологічної корекції, консультування та психологічного прогнозування; надання індивідуальних консультацій, спрямованих на підтримку дитини, на роботу з її станами, переживаннями, стосунками, проблемами, конфліктами;

- волонтер: надання побутової допомоги батькам, які виховують дитину з обмеженими можливостями здоров'я; супровід дитини до реабілітаційного центру, спеціалізованого навчального закладу та під час прогулянки; пропаганда та збір коштів на лікування дітей-інвалідів; допомога персоналу соціальних служб в організації та проведенні різноманітних заходів;

- учитель / вихователь: здійснення навчально-виховної діяльності; створення умов для освітнього, культурного, особистісного та соціального розвитку дитини в умовах спеціалізованого освітнього закладу; розробка та реалізація індивідуальних навчальних планів роботи з дитиною з обмеженими можливостями здоров'я; узгодження індивідуального навчального плану з урахуванням рекомендацій фахівців різного профілю (соціального педагога, психолога, медичного працівника тощо);

- спеціаліст з реабілітації: розробка індивідуальної комплексної програми реабілітації на період госпіталізації дитини; проведення корекційно-розвивальних занять; складання прогнозу розвитку адаптаційних і компенсаторних можливостей організму дитини; профілактика розвитку паталогічних ускладнень, викликаних діагнозом дитини.

- методист / інструктор лікувально-фізичної культури (ЛФК): психологічна і фізіологічна підготовка дитини до активного лікування і профілактики розвитку дефекту функцій, а також ліквідація або зменшення цих проявів; використання різноманітних лікувальних методик, таких як: «Монтессорі-терапія», працетерапія, казкотерапія, арт-терапія, музикотерапія; сприяння в побутовому пристосуванні дитини: формування вмінь тримати ложку, виделку, зав'язувати шнурки, застібати гудзики, правильно тримати ручку тощо;

- медичний працівник: здійснення комплексного медичного обстеження дитини-інваліда; установлення діагнозу; розробка та проведення лікувальних заходів з метою відновлення часткового фізичного та психічного здоров'я дитини; застосування лікувальних методик фізіотерапія, рефлексотерапія, масаж, лікувальна фізкультура, гімнастика, нейро-ортопедична корекція тощо.

Як бачимо, розмаїття фахової кваліфікації працівників соціальних служб дозволило проаналізувати всі види функцій, що вони їх виконують під час роботи з дитиною з обмеженими можливостями здоров'я.

На тринадцяте запитання «Чи виникають в процесі Вашої роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я труднощі в психологічно-емоційному сприйнятті, взаєморозумінні один одного, спілкуванні тощо?» було отримано такі відповіді: а) так, особливо під час перших років роботи з ними – 8 респондентів (27,6 %); б) ні, з досвідом сформувалися навички успішної взаємодії – 21 респондент (72,4 %). При цьому можемо прослідкувати певну залежність відповіді від стажу роботи в соціальних службах. Наприклад, варіант відповіді (а) вибрали респонденти з малим (від року до трьох) стажем роботи, а варіант відповіді (б) – респонденти зі стажем роботи від 3-ох до 12-ти років.

На запитання «Чи вважаєте Ви себе підготовленим до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я?» отримали такі результати: а) безумовно, підготовлений – 12 респондентів (41,4 %); б) швидше підготовлений, ніж ні – 9 респондентів (31 %); в) складно відповісти – 5 респондентів (17,3 %); г) швидше не підготовлений, ніж підготовлений – 3 респонденти (10,4%); д) зовсім не підготовлений – 0 респондентів (0 %). Як бачимо з відповідей на це запитання, більшість респондентів вважають себе підготовленими до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. Є певна залежність відповідей респондентів від стажу роботи. Наприклад, варіанти відповіді «складно відповісти» і «швидше не підготовлений, ніж підготовлений» вибрали респонденти з малим (від 1-го до 3-х років) стажем роботи.

На п'ятнадцяте запитання «Чи потрібна, на Ваш погляд, спеціальна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я?» усі без винятку респонденти дали ствердливу відповідь.

Щодо шістнадцятого запитання анкети, то респонденти мали вказати, як саме, має здійснюватися спеціальна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. Серед запропонованих в анкеті варіантів відповідей погляди респондентів розподілилися таким чином (можна було обирати кілька варіантів відповідей): безпосередньо в процесі навчання у ВНЗ – 22 (75,9 %); шляхом підвищення кваліфікації – 6 (20,7 %); самостійно, як волонтер – 2 (6,9 %); у процесі подальшої професійної діяльності в соціальних установах – 16 (55,2 %); своя відповідь – 5 (17,8 %).

Отримані відповіді засвідчують, що спеціальна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я має здійснюватися насамперед у процесі навчання у ВНЗ, у процесі подальшої професійної діяльності в соціальних установах, а вже потім – шляхом підвищення кваліфікації та самостійно, на волонтерських засадах. Крім того респонденти зазначали, що бракує практичних навичок, отриманих під час навчання; потрібні спеціалізовані стажування, під час яких студенти могли б знайомитися з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я, практикували роботу з ними, вчилися б їх розуміти, емоційно сприймати тощо; потрібні заходи мотиваційного впливу, щоб студенти прагнули навчатися роботі з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я.

Результати пілотного дослідження підготовленості працівників соціальних служб до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я дозволяють дійти висновку, що така робота є невід'ємною складовою соціальної роботи, яку здійснюють більшість соціальних працівників та до якої вони мають бути підготовлені. Це зумовлює необхідність проведення подальшого наукового пошуку щодо вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ, запровадження спеціальних дидактичних заходів з формування їхньої підготовленості до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я.

Література:

1. Капська А. Й. Соціальна педагогіка: навчальний посібник / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола. – К. : Центр навчальної літератури, 2011. – 488 с.
2. Мошняга В. Т. Технології соціальної реабілітації дітей з обмеженими можливостями / В. Т. Мошняга. – М. : ІНФРА-М, 2003. – 348 с.

3. Патик Ю. В. Сутність і структура підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я / Ю. В. Патик // Збірник наукових праць МНУ. – 2015. – № 3 (50). – С. 225.
4. Холостова Є. І. Соціальна робота з інвалідами : навчальний посібник / Є. І. Холостова. – М. : «Дашков і К», 2006. – 240 с.
5. Ярская-Смирнова Е. Р. Социальная работа с инвалидами : учебное пособие / Е. Р. Ярская-Смирнова, Э. К. Неберушкина. – Санкт-Петербург : Изд-во «Питер», 2004. – 316 с.

Патик Ю. В.

РЕЗУЛЬТАТЫ ПИЛОТАЖНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ПОДГОТОВЛЕННОСТИ
РАБОТНИКОВ СОЦИАЛЬНЫХ СЛУЖБ К РАБОТЕ
С ДЕТЬМИ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ

В статье представлены результаты анкетирования работников социальных служб, которые доказывают необходимость специальной подготовки будущих социальных работников к работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья. Выявлены мнения работников социальных служб касательно знаний, умений, личностных и профессионально важных качеств необходимых в работе с такими детьми. Определены психологические и эмоциональные сложности взаимопонимания и взаимодействия социального работника с указанной категорией детей. Проанализированы функции, которые выполняют социальные работники в работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья.

Ключевые слова: социальный работник, дети с ограниченными возможностями здоровья, подготовленность.

Patik Y. V.

THE RESULTS OF PILOT SURVEY PREPAREDNESS
OF SOCIAL WORKERS TO WORK WITH DISABLED CHILDREN

The children with disabilities need special attention, including the attention of the social workers, as they have the special vulnerability caused by the lack of full use of life opportunities, social and cultural mobility enabling environment to meet their needs.

Thus, the necessity for improved training of future social workers in universities arises. The introduction of special didactic measures of their readiness to work with disabled children is significant task. Professional social work with disabled children includes the following types of work, such as: social assistance; social welfare; social rehabilitation; providing social, psychological, psycho-pedagogical, medical, legal information, advices and support to improve their livelihoods; public institutions support and social integration; social adaptation; compliance of their constitutional rights; providing effective communication with their peers and families.

Working with children is quite specific kind of social work that provides a wide range of professional social and educational activities, which consists of detecting, identifying and solving the problems of the sick children to realize and protect their rights in full development; individual-oriented assistance and cooperation in everyday life.

The article is presented the questionnaire results of the social workers proving the need for special training of future social workers to work with disabled children. A lot of attention is paid to the analysis of all kinds of functions which social workers perform with disabled children.

Keywords: social worker, children with disabilities, training.